

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Levensverzekering en schuldsanering

Kalkman, W.M.A.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

WSNP Periodiek

License

Unspecified

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kalkman, W. M. A. (2018). Levensverzekering en schuldsanering. *WSNP Periodiek*, 9(3), 4-11. [15].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

15 - Levensverzekering en schuldsanering

*Prof. dr. W.M.A. Kalkman**

1. Algemene opmerkingen

In deze bijdrage besteed ik aandacht aan de bevoegdheden van de bewindvoerder om zich te verhalen op (i) de opgebouwde waarde van een bestaande levensverzekering of (ii) een opeisbare uitkering uit een levensverzekering die aan een (derde-)begunstigde toekomt.

De wettelijke grondslag voor de bevoegdheden van de bewindvoerder is te vinden in art. 295 lid 6 jo. art. 22a Faillissementswet (Fw).

De wettelijke regeling neemt tot uitgangspunt dat verhaal op een levensverzekering beperkt moet zijn indien het gaat om een levensverzekering met een verzorgingskarakter. Heeft de levensverzekering geen verzorgingskarakter, dan zal de bewindvoerder in het algemeen geen beperkingen ondervinden bij het te gelde maken van de levensverzekering ten behoeve van de boedel.

Verder is door de wetgever bepaald dat de waarde van een begrafenis- of natura

uitvaartverzekering en de uit deze verzekering voortvloeiende rechten niet uitwinbaar is tijdens het van toepassing zijn van de schuldsaneringsregeling op de verzekeringnemer (art. 7:976, derde volzin BW).

2. Wat is een levensverzekering?

Welke rechten hebben de verzekeringnemer en de begunstigde?

Art. 7:975 BW omschrijft de levensverzekering als de in verband met het leven of de dood gesloten sommenverzekering, met dien verstande dat de ongevallenverzekering niet als levensverzekering wordt beschouwd. Het karakter van sommenverzekering betekent dat het bij een levensverzekering onverschillig is of en in hoeverre met de uitkering schade wordt vergoed (art. 7:964 BW).

De definitie van levensverzekering in art. 7:975 BW omvat alle soorten kapitaal- en lijfrenteverzekeringen. Art. 7:990 BW omschrijft de lijfrente als het van het in leven zijn van één of meer personen afhankelijke recht op een periodieke uitkering in geld.

Levensverzekeringen die tijdens de looptijd een kapitaal opbouwen en niet leiden tot een lijfrente, geven de verzekeringnemer in het algemeen het recht de verzekering op te zeggen en de verzekeraar te verzoeken de verzekering af te kopen onder betaling van de afkoopwaarde aan de verzekeringnemer (art. 7:978 BW). Levensverzekeringen die alleen een kapitaalsuitkering geven bij overlijden van de verzekerde vóór de einddatum van de verzekering, zijn in het algemeen niet afkoopbaar.

De verzekeringnemer ontleent aan de levensverzekering het recht om een begunstigde voor de uitkering aan te wijzen en om een bestaande begunstiging te wijzigen (art. 7:966

BW). De begunstigde geldt als de gerechtigde tot de uitkering uit de levensverzekering (art. 7:965 BW). Hij heeft recht op de uitkering indien hij bij het opeisbaar worden van de uitkering zijn aanwijzing aanvaardt door middel van een tot de verzekeraar gerichte verklaring (art. 7:969 lid 1 BW).

3. Welke bevoegdheden heeft de bewindvoerder?

De bewindvoerder is belast met het beheer en de vereffening van de boedel (art. 316 lid 1 onderdeel b Fw). Met betrekking tot de vereffening van een levensverzekering heeft de bewindvoerder in beginsel alleen de bevoegdheid:

a. tot het doen afkopen van een levensverzekering door de verzekeraar, tenzij de begunstigde of de verzekeringnemer door afkoop onredelijk benadeeld wordt (art. 22a lid 1 onderdeel a Fw);

b. om de begunstiging te wijzigen ten behoeve van de boedel, tenzij de begunstigde of de verzekeringnemer daardoor onredelijk benadeeld wordt (art. 22a lid 1 onderdeel b Fw).

Bij de uitoefening van deze bevoegdheden zijn de verzekeringsvoorwaarden ook voor de bewindvoerder leidend voor de vraag of afkoop dan wel begunstigingswijziging mogelijk is en zo die mogelijkheid bestaat, onder welke voorwaarden die rechten kunnen worden uitgeoefend. De bewindvoerder is dus gebonden aan de bepalingen van de verzekeringsovereenkomst. Het voorgaande betekent ook dat wanneer een pandrecht op de rechten uit de levensverzekering is gevestigd, de bewindvoerder voor afkoop of begunstigingswijziging toestemming nodig heeft van de pandhouder (art. 7:972 lid 1 onder b BW).¹ Wanneer de begunstiging door

de derde-begunstigde is aanvaard tijdens de looptijd van de verzekering en vóór het van toepassing verklaren van de schuldsanering op de verzekeringnemer, heeft de bewindvoerder voor afkoop of begunstigingswijziging toestemming nodig van de begunstigde die heeft aanvaard (art. 7:972 lid 1 onder a BW). De bewindvoerder kan de aanvaarding van de begunstiging door een derde in beginsel vernietigen indien -kort gezegd- de aanvaarding onverplicht heeft plaatsgevonden en benadeling van schuldeisers het (beoogde) gevolg is (art. 313 lid 1 jo art. 42-47 Fw).²

Een tussen verzekeraar en verzekeringnemer contractueel overeengekomen beperking of uitsluiting van het recht op afkoop van een overeenkomst van levensverzekering kan in beginsel niet worden tegengeworpen aan de bewindvoerder (art. 7:986 lid 4 eerste volzin BW). Uit art. 7:986 lid 4, tweede zin, BW volgt dat een contractueel afkoopverbod op de polis wel kan worden tegengeworpen aan de bewindvoerder “voor zover de ter zake voldane premies, mede op de grond dat de verzekering bepaalt dat zij niet kan worden afgekocht, voor de heffing van inkomstenbelasting in aanmerking konden worden genomen voor de bepaling van het belastbaar inkomen uit werk en woning”. Het gaat hier dan specifiek om lijfrenteverzekeringen. Met een verwijzing naar de toelichting op art. 7:986 lid 4 BW³ oordeelde de Hoge Raad in zijn beschikking van 7 oktober 2017⁴ dat met deze bepaling “is beoogd een koppeling te leggen met fiscaal gefaciliteerde pensioenvoorzieningen. Het gaat dan om gevallen waarin de wetgever mede heeft beoogd dat de aanspraak buiten het bereik van schuldeisers zou vallen. Voor die fiscale facilitering is vereist dat de desbetreffende levensverzekering niet afkoopbaar is. [...] Uit art. 7:986 lid 4 BW volgt voorts dat het afkoopverbod slechts tot op zekere hoogte aan de curator kan worden tegengeworpen. Daartoe wordt verwezen

naar de mate waarin de ter zake voldane premies in aanmerking konden worden genomen voor de heffing van inkomstenbelasting voor de bepaling van het belastbaar inkomen uit werk en woning. [...] Het stelsel van fiscale regels is erop gericht dat binnen bepaalde grenzen en onder bepaalde voorwaarden een adequate oudedagsvoorziening kan worden opgebouwd. Daarom behoort het voor de bescherming die de tweede volzin van art. 7:986 lid 4 BW aan de verzekeringnemer biedt, geen verschil te maken of de premies betaald zijn door de verzekeringnemer zelf of door een derde. Het antwoord op de vraag of het afkoopverbod aan de curator kan worden tegengeworpen, is derhalve niet afhankelijk van het antwoord op de vraag of de premies bij de gefailleerde zelf daadwerkelijk voor de heffing van inkomstenbelasting in aanmerking zijn genomen. Het gaat erom dat een oudedagsvoorziening wordt opgebouwd die voldoet aan de maatstaven voor fiscale facilitering die in de fiscale regelgeving zijn vastgelegd.”

Het oordeel van de Hoge Raad brengt mee dat wanneer een levensverzekering (i) voldoet aan de fiscale regels voor de opbouw van een oudedags- en/of nabestaandenvoorziening, (ii) in de fiscale wetgeving een afkoopverbod is voorgeschreven, (iii) met het oog op het voldoen aan die fiscale regels een contractueel afkoopverbod is opgenomen in de polis, en (iv) de premie betaald wordt door de verzekeringnemer of door een derde, de bewindvoerder niet tot opzegging en afkoop door de verzekeraar van die levensverzekering kan overgaan. Niet relevant is of de premies bij de schuldenaar zelf daadwerkelijk voor de heffing van inkomstenbelasting in aanmerking zijn genomen. Bepalend is of de levensverzekering voldoet aan de fiscale regels voor de opbouw van een oudedags- en/of nabestaandenvoorziening. Het gevolg van deze beschikking is dat de meeste lijfrenteverzekeringen, voor zover zij voldoen aan de fiscale regels, tijdens de looptijd niet

afkoopbaar zijn door de bewindvoerder. Ook zal de begunstiging van lijfrenteverzekerings tijdens de looptijd in het algemeen niet gewijzigd kunnen worden ten gunste van de boedel omdat de fiscale wetgeving voorschriften stelt aan de kring van begunstigen bij lijfrenteverzekerings.⁵

De Hoge Raad heeft met zijn beschikking een gelijkshakeling gerealiseerd van alle typen oudedags- en nabestaandenvoorzieningen, ten aanzien waarvan door de wetgever in de (fiscale) wetgeving is vastgelegd dat deze *aanspraken* niet afkoopbaar (dienen te) zijn. Dit geldt voor (i) pensioenaanspraken waarvoor in de pensioenwetgeving⁶ afkoop onder betaling van de afkoopwaarde aan de rechthebbende is verboden, (ii) oudedags- of nabestaandenaanspraken waarvoor in de fiscale wetgeving een afkoopverbod is voorgeschreven⁷ en (iii) aanspraken op het tegoed van een lijfrentespaarrekening of op de waarde van een lijfrentebeleggingsrecht als bedoeld in artikel 1.7, eerste lid, onderdeel b, van de Wet inkomstenbelasting 2001 *“voor zover de ter zake ingelegde bedragen voor de heffing van de inkomstenbelasting in aanmerking konden worden genomen voor de bepaling van het belastbare inkomen uit werk en woning”* (art. 295 lid 4 onderdeel c jo. art. 21 onderdeel 7 Fw).

Behoudens het vrij te laten bedrag zal een ingegane lijfrente tijdens de schuldsanering in de boedel vallen voor zover de schuldenaar begunstigde is (art. 295 lid 1 Fw).

4. De bewindvoerder heeft toestemming nodig van de rechter-commissaris voor afkoop en wijziging van de begunstiging.

De bewindvoerder heeft de toestemming van de rechter-commissaris nodig voor het uitoefenen van het recht op afkoop of begunstigingswijziging (art. 22a lid 2 Fw).⁸ Ook de

rechter-commissaris is gebonden aan de bedingen in de verzekeringsovereenkomst. Toestemming van de rechter-commissaris kan dan ook geen bevoegdheid creëren die in strijd is met de verzekeringsvoorwaarden.⁹ De rechter-commissaris moet toetsen of er sprake is van *onredelijke benadeling* van de verzekeringnemer of de begunstigde.¹⁰ De verzekeringnemer of de begunstigde¹¹ kan binnen 5 dagen hoger beroep bij de rechtbank instellen tegen de beschikking van de rechter-commissaris (art. 315 lid 1 Fw). Van de beschikking van de rechtbank kan de verzekeringnemer of de begunstigde cassatie bij de Hoge Raad instellen (art. 426 lid 1 Rv).

5. Wanneer is er sprake van onredelijke benadeling?

Met het criterium *onredelijke benadeling* heeft de wetgever beoogd op evenwichtige wijze rekening te houden met enerzijds de belangen van de schuldeisers en anderzijds de belangen van degene voor wie de verzekering een verzorgingskarakter heeft. Het criterium *onredelijke benadeling* brengt mee dat levensverzekeringen die niet of niet geheel nodig zijn ter verzorging van de oude dag of nabestaanden (geheel of gedeeltelijk) uitwinbaar zijn. In dat geval stelt de rechter-commissaris vast tot welk bedrag de bevoegdheid tot uitwinning strekt.¹²

Bij deze beoordeling van het criterium *onredelijke benadeling* staat primair het belang van de begunstigde voorop en de vraag of afkoop of wijziging van de begunstiging van de verzorgingsvoorziening leidt tot onredelijke benadeling van de begunstigde.¹³

In de jurisprudentie is invulling gegeven aan het criterium *onredelijke benadeling* bij met name afkoop van lijfrenteverzekerings. Voor zover afkoop niet werd toegestaan, ging het meestal om een levensverzekering die aanspraak

gaf op een (periodieke) uitkering die - samen met eventuele andere voorzieningen zoals AOW en aanvullende pensioenaanspraken - *de naar maatschappelijke opvattingen normale kosten van levensonderhoud niet te boven ging*.¹⁴ In het geval van schuldsanering zou bij de invulling van dit criterium naar mijn mening aansluiting gezocht moeten worden bij art. 295 lid 2 Fw dat bepaalt dat van het inkomen en van periodieke uitkeringen onder welke benaming ook die de schuldenaar verkrijgt een bedrag gelijk aan de beslagvrije voet bedoeld in artikel 475d van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering buiten de boedel gelaten wordt.

Door de beschikking van de Hoge Raad van 7 oktober 2017 zijn in principe *alle* lijfrenteverzekeringen met een contractueel afkoopverbod gebaseerd op fiscale voorschriften, gedurende de looptijd van de verzekering van uitwinning uitgesloten. Om die reden verwacht ik dat de discussie over *onredelijke benadeling* bij afkoop van lijfrenteverzekeringen niet (vaak) meer zal spelen.

Overigens kan ook aan een levensverzekering die niet tot een lijfrente moet leiden, maar recht geeft op een uitkering van een kapitaal, een verzorgingskarakter ten grondslag liggen.¹⁵ Een dergelijke levensverzekering kan ondanks haar verzorgingskarakter uitwinbaar zijn, indien de uitkering uit levensverzekering naast andere aanwezige voorzieningen niet of niet geheel noodzakelijk is voor het verkrijgen van een periodieke uitkering die de naar maatschappelijke opvattingen normale kosten van levensonderhoud niet te boven gaat.

Bij het beoordelen van de mate van onredelijkheid worden (verkeerde) keuzen die betrokkene in het verleden heeft gemaakt bij het aanwenden van zijn vermogen buiten beschouwing gelaten.¹⁶ De rechter-commissaris kijkt

uitsluitend of de levensverzekering nodig is als verzorgingsvoorziening. Bij voortzetting van de levensverzekering komt de premie ten laste van de schuldenaar zelf en moet hij die betalen van het voor hem geldende vrij te laten bedrag. De premie wordt namelijk geen boedelschuld bij voortzetting.

6. Wat mag de bewindvoerder niet?

Belening is niet toegestaan

De bewindvoerder is niet bevoegd om de levensverzekering te belenen¹⁷, voor zover de verzekering die mogelijkheid al kent (art. 22a lid 1 Fw). De reden hiervoor is dat in het geval van belening, naast de premie voor de levensverzekering, beleningsrente betaald moet worden. Bij toepassing van de schuldsaneringsregeling is dat in het algemeen niet mogelijk, aangezien premie en rente geen boedelschuld zijn.¹⁸

Overdracht aan een derde is alleen mogelijk met toestemming verzekeringnemer

De bewindvoerder kan alleen met schriftelijke toestemming van de verzekeringnemer de rechten uit de verzekering aan een belanghebbende derde overdragen (art. 22a lid 2 Fw). Denkbaar is dat een belanghebbende derde (die bijvoorbeeld als begunstigde voor de uitkering is aangewezen) bereid is om de rechten uit de levensverzekering tegen de afkoopwaarde over te nemen, om zo de levensverzekering in stand te houden. De derde treedt dan in de rechten van de verzekeringnemer. Op deze wijze kan de derde een oudedags- of nabestaandenvoorziening, bij voortzetting van de premiebetaling, in stand houden.

Indien de levensverzekering door een belanghebbende derde wordt overgenomen in het geval van schuldsanering van de verzekeringnemer, mag worden aangenomen dat de nieuwe verzekeringnemer tevens begunstigde

is, indien als begunstigde 'de verzekeringnemer' wordt aangeduid.¹⁹ De meeste verzekeringsvoorwaarden bepalen immers dat de verzekeringnemer zijn rechten en verplichtingen aan een ander kan overdragen. Hieronder mag ook worden begrepen het (voorwaardelijk) recht op de uitkering waarvoor de verzekeringnemer als begunstigde is aangewezen.

Uit art. 22a lid 2 tweede volzin Fw volgt dat voor een dergelijke overdracht geen toestemming nodig is van de rechter-commissaris. In rechtspraak wordt wel aangenomen dat de bewindvoerder ook bij overdracht met toestemming van de verzekeringnemer zelfstandig onderzoek moet doen naar de vraag of de verzekeringnemer of de begunstigde door die overdracht toch niet onredelijk benadeeld wordt.²⁰

7. Onherroepelijk worden van de begunstiging tijdens schuldsanering.

Indien de begunstiging van de oorspronkelijk op de polis aangewezen derde-begunstigde(n) na het van toepassing verklaren van de schuldsaneringsregeling onherroepelijk wordt, bijvoorbeeld door het overlijden van de schuldenaar die tevens verzekerde is,²¹ kan deze onherroepelijkheid niet aan de boedel worden tegengeworpen. De bewindvoerder behoudt daardoor de mogelijkheid om de begunstiging te wijzigen. De verzekeraar is in dat geval verplicht de uitkering, waarop de begunstiging van de oorspronkelijk aangewezen derde-begunstigde ziet, onder zich te houden (art. 22a lid 4 Fw).

De bewindvoerder kan na het onherroepelijk worden van de begunstiging in beginsel de begunstiging wijzigen ten gunste van de boedel.²² Wanneer evenwel vaststaat dat de begunstiging niet zal of kan worden gewijzigd,

bijvoorbeeld omdat de rechter-commissaris of de rechtbank hiervoor geen toestemming geeft, verkrijgt de onherroepelijkheid van de begunstiging alsnog haar werking tegenover de bewindvoerder. De oorspronkelijk aangewezen derde-begunstigde kan dan zijn aanwijzing jegens de verzekeraar aanvaarden en de verzekeraar kan de uitkering bevrijdend betalen (art. 22a lid 4 Fw jo. art. 7:969 lid 1 BW).

Wanneer de bewindvoerder na het onherroepelijk worden van de begunstiging treuzelt met het nemen van een beslissing over begunstigingswijziging, kan de oorspronkelijk eerstgeroepen derde-begunstigde de rechter-commissaris verzoeken om de bewindvoerder op te dragen zich daarover uit te spreken. Dit biedt de derde-begunstigde een goedkope en informele mogelijkheid om een einde te doen maken aan de onzekerheid omtrent zijn rechtspositie (art. 317 lid 1 Fw).²³

8. Onwetende verzekeraar betaalt bevrijdend

Ten tijde van het opeisbaar worden van de uitkering uit een levensverzekering, kan een verzekeraar onbekend zijn met een van toepassing verklaring van de schuldsanering op de verzekeringnemer. Om die reden bepaalt art. 22a lid 5 Fw dat de verzekeraar die niet op de hoogte is van het van toepassing zijn van de schuldsaneringsregeling op de verzekeringnemer, niet belast behoort te worden met het daaraan verbonden risico. Een betaling aan de derde-begunstigde, die niet failliet is of op wie de schuldsaneringsregeling niet van toepassing is, zal in dat geval aan de curator of bewindvoerder tegengeworpen kunnen worden. Wanneer de verzekeraar de gedane betaling aan de bewindvoerder kan tegenwerpen, heeft de bewindvoerder verhaal op de begunstigde.²⁴

Indien de schuldsaneringsregeling van toepassing is op een begunstigde, dan heeft hij een spontane mededelingsplicht jegens de bewindvoerder indien hij tijdens de schuldsanering recht verkrijgt op een uitkering uit levensverzekering die door een ander dan de begunstigde is gesloten (art. 327 jo 105 Fw).²⁵ Schendt de begunstigde deze verplichting dan kan (i) de toepassing van de schuldsaneringsregeling beëindigd worden, waarna de begunstigde van rechtswege in staat van faillissement komt te verkeren indien er voldoende baten aanwezig zijn voor een uitdeling aan de schuldeisers (art. 350 lid 3 onderdeel e jo. 350 lid 5 Fw), of (ii) een verleende 'schone lei' achteraf worden ontnomen (art. 358a Fw). Indien een levensverzekering tot uitkering komt tijdens de schuldsanering valt de uitkering in de boedel voor zover de schuldenaar begunstigde is (art. 295 lid 1 Fw).²⁶

9. Afsluitende opmerkingen

Het uitwinnen van een levensverzekering ten behoeve van de gezamenlijke schuldeisers kan een ingewikkelde opgave zijn voor de bewindvoerder. De Faillissementswet, het (levens)verzekeringsrecht en de fiscale wetgeving kunnen complicaties geven ten aanzien van de mogelijkheid om een levensverzekering af te kopen of ten aanzien daarvan de begunstiging te wijzigen ten gunste van de boedel. De Hoge Raad heeft in zijn beschikking van 7 oktober 2017 nog niet tot uitkering gekomen (gerichte) lijfrenteverzekeringen van afkoop in faillissement en daarmee ook tijdens de schuldsanering uitgezonderd. Die beslissing voorkomt veel ingewikkelde discussies en doet recht aan het uitgangspunt van de wetgever dat (fiscaal gefaciliteerde) oudedags- en/of nabestaandenvoorzieningen in de opbouwfase niet uitwinbaar behoren te zijn. Ingegane lijfrentetermijnen en uitkeringen uit kapitaalver-

zekeringen vallen wel in de boedel en kunnen worden aangewend voor de afwikkeling van schulden. Verzekeringen zonder verzorgingskarakter zijn in het algemeen volledig uitwinbaar en levensverzekeringen met een verzorgingskarakter alleen voor zover de verzekeringnemer of de begunstigde daardoor niet onredelijk wordt benadeeld. De toets of daarvan sprake is en tot welk bedrag moet gedaan worden door de rechter-commissaris. Al met al vraagt uitwinning van de bewindvoerder toereikende kennis van de verschillende regels die van toepassing zijn op levensverzekeringen.

** Wouter Kalkman is hoofd Legal & Compliance Nationale-Nederlanden Levensverzekering Maatschappij N.V./NN Advocaten en hoogleraar verzekeringsrecht aan de Universiteit van Amsterdam.*

- 1 *De pandhouder kan tijdens de schuldsanering een uitkering uit levensverzekering, waarvoor de pandgever/verzekeringnemer begunstigde is, verrekenen met diens (rest)schuld aan de pandhouder (art. 299 lid 3 jo. 57 Fw); zie Rb Noord-Nederland 4 juni 2013, ECLI:NL:RBNNE:2013:CA2821.*
- 2 *Kamerstukken II 1994/95, 22 969, nr. 20, p. 7.*
- 3 *Kamerstukken II 1999/2000, 19 529, nr. 5, p. 56.*
- 4 *ECLI:NL:HR:2017:2564 (Visser/Looyen q.q.), NJ 2018/42 m.nt. M. Heemskerk; JOR 2018/26 m.nt. J.F.H.M. Bartels. Zie ook J.E.P.A. van Hooff, Afkoop van levensverzekeringen in faillissement, Tijdschrift Financiering, Zekerheden en insolventierechtpraktijk, 2018, p. 44-48; W.M.A. Kalkman, Schuldeisers en levensverzekering, Verzekerings-Archief, 2018/2.*

- 5 Hof's-Hertogenbosch 27 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BV0766, in het bijzonder randnummer 9 van de noot van W.M.A. Kalkman en P. Zijdenbos.
- 6 Zie art. 65 Pensioenwet; art. 77 Wet verplichte beroepspensioenregeling.
- 7 Zie bijvoorbeeld art. 1.7 Wet Inkomstenbelasting 2001 (lijfrente) en art. 18 Wet loonbelasting 1964 (pensioen).
- 8 Rb Almelo 25 januari 2012, ECLI:NL:RBALM:2012:BV2914.
- 9 Hof Arnhem 16 oktober 2012 (Van Gent q.q./Nationale-Nederlanden), ECLI:NL:GHARN:2012:BY0621, PJ 2013/72, JOR 2013/82 m.nt. A.J. Verdaas; Zie Rb Noord-Nederland 16 juni 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:3950 voor een geval waarin de rechter-commissaris afkoop in strijd met de wet toestond.
- 10 Rb Arnhem 6 december 2007, ECLI:NL:RBARN:2007:BC1186, PJ 2011/11; Rb Almelo 5 juli 2010, ECLI:NL:RBALM:2010:BN0559, PJ 2011/13.
- 11 Kamerstukken I 1997/98, 22 969 en 23 429, nr. 297, p. 2.
- 12 Kamerstukken II 1994/95, 22 969, nr. 20, p. 6; Kamerstukken I 1997/98, 22 969 en 23 429, nr. 297, p. 2.
- 13 Kamerstukken II 1994/95, 22 969, nr. 20, p. 6.
- 14 Zie Hof Amsterdam 17 maart 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AX6768, PJ 2006/36 m.nt. Kalkman in PJ 2006/52; Rb Haarlem 29 april 2011, ECLI:NL:RBHAA:2011:BQ4139, PJ 2011/114. Zie ook Rb Oost-Brabant 1 februari 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:BZ0566, PJ 2013/109; Rb Oost-Brabant 21 september 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:5154 en het vervolg daarop in de uitspraak in kort geding van de Rb Oost-Brabant 23 december 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:7242.
- 15 Kamerstukken I 1997/98, 22 969 en 23 429, nr. 297, p. 4.
- 16 Zie Rb Haarlem 29 april 2011, ECLI:NL:RBHAA:2011:BQ4139, PJ 2011/114.
- 17 Zie art. 7:979 BW.
- 18 Kamerstukken II 1993/94, 22 969, nr. 10, p. 7.
- 19 Asser/Wansink, Van Tiggele & Salomons 7-LX* 2012/717.
- 20 Hof Amsterdam 17 maart 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AX6768, PJ 2007/36 m.nt. W.M.A. Kalkman in PJ 2006/52; Rb Oost-Brabant 21 september 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:5154, r.o. 4.3.5. en 4.3.9.
- 21 Zie art. 7:968 BW voor de gevallen waarin een aanwijzing van een derde als begunstigde onherroepelijk wordt.
- 22 Bij lijfrenteverzekeringen is begunstigingswijziging meestal niet mogelijk in verband met de verplicht voorgeschreven begunstiging. Zie Hof's-Hertogenbosch 27 december 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BV0766, in het bijzonder randnummer 9 van de noot van W.M.A. Kalkman en P. Zijdenbos.
- 23 Kamerstukken II 1999/2000, 19 529, nr. 5, p. 60 en 62.
- 24 Kamerstukken II 2001/02, 19 529, nr. 8, p. 3 en 7.
- 25 Zie Hof Den Haag 2 oktober 2012 ECLI:NL:GHSGR:2012:BY1177 bekrachtigd door HR 22 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY7634.
- 26 HR 21 november 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE8474, r.o. 3.3.1., NJ 2003, 32 m.nt. P. van Schilfgaarde, JOR 2003/27 m.nt. B. Wessels. Hof Arnhem-Leeuwarden 5 september 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7762 r.o. 3.9.